

Чуваков О. А., ОНУ ім. І. І. Мечникова

## ДЕЯКІ ВИДИ ДИВЕРСІЙНИХ АКТІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

*В статье исследованы вопросы, связанные с определением понятия диверсия и делением ее на отдельные виды. Автором осуществлена попытка классификации новых форм диверсионных актов в условиях современности, а также проанализированы причины и условия возникновения указанных видов диверсионной деятельности.*

*Sabotage notion definition and its typological subdivision issues have been studied in this article. New forms of sabotage acts committed in contemporary circumstances classification has been attempted by the author, as well as mentioned above sabotage activity types origin causes and conditions have been analyzed.*

Злочини проти основ національної безпеки – найбільш тяжкі злочини, відомі кримінальному законодавству. Шкоду, яку вони можуть заподіяти, не можна недооцінювати. Державна зрада, шпionаж, терористичний акт, диверсія, можуть спричинити знищення об'єктів, що мають важливе економічне і військове значення, дезорганізацію роботи державних або громадських організацій, а в умовах війни – призвести до невдач у бою, до загибелі великої кількості людей.

Злочинами проти основ національної безпеки визнаються передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння, спрямовані на підриг або ослаблення суспільного ладу України.

Родовим (спеціальним) об'єктом злочинів проти основ національної безпеки слід вважати суспільний лад України, тобто систему суспільних відносин, властивих суспільству на конкретному етапі його розвитку. Ця система охоплює всі сторони суспільного життя в їхньому органічному взаємозв'язку і взаємозалежності. Окремі групи суспільних відносин, що входять в систему, утворюють безпосередні об'єкти посягання при здійсненні злочинів проти основ національної безпеки.

Національна безпека України – це сукупність суспільних відносин, які складаються з приводу забезпечення існування України, захисту від заподіяння шкоди у сфері обороноздатності, політичної, економічної, соціальної стабільності, протидії злочинним угрупованням та проявам [1, 92].

Важливість родового об'єкта цих злочинів визначає значною мірою і специфіку їх об'єктивних та суб'єктивних ознак. До таких злочинів віднесена і диверсія (ст. 113 КК України).

Диверсія (від лат. *diversio* – відхилення, відвернення) – дії груп, підрозділів або окремих осіб в тилу противника по виведенню з ладу військових, промислових та інших об'єктів, порушенню управління військами, руйнуванню комунікацій, вузлів і ліній зв'язку, знищенню живої сили та військової техніки, впливу на морально-психологічний стан противника.

У Зведенні законів США під диверсією розуміється «умисне політично мотивоване насильство, що вчиняється проти сторони, яка не воює, наднаціональними групами або таємними агентами з метою впливу на громадськість». Саме це визначення використовує у своїх звітах Держдепартамент США. У той же час його структурний орган – Бюро по боротьбі з диверсіями під диверсією розуміє «...погрозу застосування або застосування насильства в політичних цілях окремими особами або групами, які діють або в підтримку, або проти встановленої урядової влади, коли призначення таких дій полягає у тому, щоб потрясти, приголомшити або залякати обрану групу, більш ширшу ніж безпосередні жертви» [2, 25].

Незважаючи на досить незначну частку у загальному масиві суспільне небезпечних діянь, величезна потенційна небезпека диверсії обумовлена тим, що навіть одиничний диверсійний акт може завдати серйозної шкоди економіці нашої країни, сповільнити темпи будівництва та вводу в експлуатацію окремих підприємств, порушити ритмічність роботи тієї чи іншої галузі народного господарства. Крім того, потрібно мати на увазі, що такого роду злочинними акціями заподіюється також серйозна морально-політична шкода [3, 3].

Деякі науковці роблять спробу щодо визначення сутності диверсії. На наш погляд, заслуговує на увагу думка про те, що під сутністю диверсії слід розуміти сукупність ознак, характерних рис та істотних особливостей, що присутні диверсії як воєнно-політичній та правовій категорії, що складають її внутрішній зміст. Диверсія, перш за все, спрямована на ослаблення держави, завдання великої шкоди її економічній системі [4, 147].

Нажаль, рамки статті 113 КК України не дозволяють здійснити більш детальний аналіз сучасних форм та видів диверсійної діяльності. Однак можна окреслити коло завдань для наукового

пошуку, перш за все задачу розробки класифікацій форм, видів диверсії, засобів та способів диверсійної діяльності.

Ділення диверсій на форми, як і люба інша класифікація носить в певному ступені умовний характер. Але видалення конкретних ознак тих чи інших форм диверсії необхідно для надання більшої цілеспрямованості та систематизації правотворчої діяльності в цій області.

Найбільшу небезпеку з точки зору деяких науковців являють собою наступні форми диверсії: фінансування диверсійно-терористичної діяльності; використання в диверсійних цілях вибухових пристроїв, зброї (в тому числі біологічного, хімічного, радіаційного); використання інформації, яка має державну таємницю; залучення в диверсійну діяльність громадян та організацій – вербовка агентів, створення агентурних мереж; використання комерційних, суспільних та релігійних організацій; провокація воєнних, релігійних, міжетнічних конфліктів; використання службового, суспільного становища або посадових повноважень; використання засобів масової інформації, в тому числі Інтернет, спеціальної літератури тощо.

Наведений список не є вичерпним. Слід відзначити, що головною метою акту диверсії за діючим законодавством є навмисна поразка того чи іншого елемента безпеки або обороноздатності держави. Однак, мета диверсії, на думку багатьох, не обмежується вказаними в законі об'єктами.

Деякі науковці пропонують класифікувати диверсію на: економічну; політичну; ідеологічну; диверсії що спрямовлені на розпалення національної та релігійної ворожнечі, на порушення територіальної цілісності держави; кібердиверсію (наприклад, хакерські атаки на сайти органів державної влади) та ін.

Якщо охарактеризувати *економічну* диверсію, то з їх точки зору вона визначається наступними особливостями.

Її основна мета – отримання вигоди в результаті привласнення економічних ресурсів з порушенням принципу еквівалентності, при цьому не виключений повний контроль над економічними ресурсами регіону або держави. Схований для суспільства характер злочинів.

Об'єктом посягань, в даному випадку, являється економіка держави в цілому, окремі сектори економіки, групи громадян та організацій. Істотна шкода, заподіяний економічним інтересам держави та суспільства.

Такій диверсії притаманний неочевидний, неодноразовий, систематичний та тривалий характер, де складно встановити організаторів, виконавців та посібників злочину та міру їх персональної відповідальності. Важливо враховувати, що диверсійні операції, як правило, ретельно сплановані та участь посібників може бути як пряма, так і непряма.

З середини XX століття тероризм та диверсії стали *політичною* стратегією не тільки екстремістських організацій, але й окремих державних діячів чи угруповань. Значно активізували свою діяльність і неофашистські угруповання. Неофашистські молодчики все частіше влаштовували погроми в штаб-квартирах прогресивних організацій та вбивали їх лідерів. За фактичної нездатності урядів вжити адекватних заходів диверсійно-терористичні дії досягли значних масштабів не тільки в країнах, що розвиваються, але і в державах, що претендують на світове лідерство [5, 17].

Прикладом *ідеологічної* диверсії може бути діяльність радіостанції «Голос Америки», яка за часів Радянського Союзу розповсюджувала недостовірні відомості, проводила «антисоветскую» пропаганду і чи можна впевнено сказати, що згодом вона не дала свого результату [6, 6]?

В свою чергу, очевидним прикладом *ідеологічної* диверсії являється сайт агентства «Кавказ-центр» в мережі Інтернет. Наведений текст повідомлення в розділі «Сотрудничество»: «Независимое международное исламское агентство «Кавказ-центр» приглашает к сотрудничеству журналистов и политических обозревателей. Для того, чтобы стать постоянным автором публикаций на сайте KavkazCenter.com необходимо прислать в нашу редакцию авторский материал по любой из следующих тем – «Война на Кавказе», «Ичкерия», «Перспективы развития ситуации на Кавказе», «Дагестан», «Ситуация в Закавказских странах», «Российская тематика – Кремль, Путин, олигархи, свобода слова, борьба за власть, перспективы Путина, российская армия, спецслужбы и др.», «Ближний Восток», «Исламский мир», «Афганистан», «Политика США», «Ситуация и перспективы в Центральной Азии», «или на любую свободную политическую тему, затрагивающую важные аспекты жизни современного мира».

В даному випадку ознаки *ідеологічної* диверсії не викликає сумніву. Міжнародне ісламське агентство проводить цілеспрямовану акцію, яка порочить російську державу, та здійснює відкритий

найм журналістів та політичних оглядачів для здійснення злочинних дій інформаційного характеру проти Росії.

Особливим видом диверсії, яки недавно з'явився, являються *кібердиверсії* (диверсії по відношенню до комп'ютерів та комп'ютерних мереж). Розповсюдження Інтернету відкрило масу можливостей як в сфері пропаганди, так і безпосередньо в сфері озброєної боротьби.

Способи здійснення комп'ютерних злочинів доцільно поділяти на три групи: способи безпосереднього доступу до комп'ютерної інформації; способи віддаленого доступу до комп'ютерної інформації; способи розповсюдження технічних носіїв інформації, які вміщують шкідливі програми для ЕОМ.

Багато диверсій спрямовані не тільки на підрив економіки та воєнної безпеки держави, але і на *розпалення національної та релігійної ворожнечі* та інші небезпечні цілі.

Диверсійна діяльність може бути спрямована на порушення територіальної цілісності держави та дестабілізацію політичної обстановки.

Різні ознаки цього явища спостерігаються на даний час на території Чеченської Республіки.

Таким чином, диверсія може мати цілі, які довго тривають в часі та включають в себе не тільки одиничні, але і масові, неодноразові, систематичні акції. І річ тут не лише в тому, що диверсія як феномен є породженням різних суспільних процесів, небезпечних для життя окремих особистостей, груп людей та цілих держав, але, головним чином, у тому, що поступово він стає некерованим і виходить з-під контролю навіть тих, хто використовує його для досягнення своїх політичних цілей [7, 78-84].

Так, на нашу думку, акції, що проведені 11 вересня в США можна віднести до диверсійних. Спеціалісти по антитерору коментують ці дії так. При проведенні теракту його організатор, як правило, бере на себе відповідальність та, погрожуючи повторенням акції, пропонує свої вимоги. В випадку зі знищенням Всесвітнього торгового центру в Нью-Йорці та атаки на Пентагон таку відповідальність ніхто на себе не брав. Тільки через два з половиною місяці в цьому «зізнався» усім відомий керівник екстремістської ісламської організації.

Для підготовки акції такого масштабу необхідна велика кількість людей та часу (на думку експертів) – не менше року. При таких строках та кількості діючих осіб уникнути витоку інфор-

мації про підготовку практично неможливо. Можна з повною впевненістю стверджувати, що ні одна з існуючих в світі відомих терористичних організацій на це не здатна. На думку багатьох експертів, таке під силу лише спецслужбі великої держави з потужною економікою.

У більшості випадків, диверсії проводяться силами особливого призначення однієї держави проти другої тільки під час війни або в період підготовки до неї. Одразу ж після теракту 11 вересня Америка розпочала підготовку до війни, заявивши, що США самі визначають держав – посібників терористів, з якими необхідно розраховуватися.

Так, після цих подій зазнало серйозних змін і законодавство США. Через два місяці після цієї трагедії Президент США видав Указ (President Issues Military Order) «Про затримання, поводження та розгляд справ щодо негромадян в ході війни з тероризмом» від 13 листопада 2001 р. відповідно до якого у боротьбі з тероризмом та диверсіями дозволено використання збройних сил США в процесі переслідування і встановлення особи і тих, хто за ними стоїть. З метою захисту громадян від міжнародних диверсантів останніх необхідно розшукувати та арештовувати навіть за кордоном і судити за насильницькі злочини «за законами воєнного часу у військових трибуналах».

Згідно з іншим Указом, міністр оборони має видати відповідні інструкції та накази щодо роботи військових комісій по розгляді справ міжнародних диверсантів. При цьому інструкції міністра оборони повинні містити правила проведення розгляду кримінальних справ у цих комісіях, у тому числі досудові, судові та позасудові процедури, способи доказування вини підсудного, видачі процесуальних документів, кваліфікаційні вимоги до обвинувачів і захисників. Правила повинні забезпечувати розгляд справ у будь-який час і в будь-якому місці, допускаючи при цьому широке коло доказів, які мають доказову цінність з точки зору розумної людини. Матеріали розгляду справ у комісіях разом з вироком направляються для перевірки та остаточного вирішення Президенту США або за його приписом міністру оборони [8, 16].

Цей Указ встановив виключну юрисдикцію військових трибуналів (в особі військових комісій) щодо злочинів, вчинених міжнародними диверсантами, які не є громадянами США.

Зазначені факти, дають можливість до виділення нової форми диверсійно-терористичної діяльності – *державної*. Така форма має місце в тих випадках, коли одна держава використовує свою

збройну перевагу, економічний потенціал над іншими державами, керуючись усілякими причинами, здійснює фактичну збройну агресію проти інших держав з метою рішення власних геополітичних, економічних або інших задач.

Необхідно нагадати, що до та після події 11 вересня у США, світ потрясло немало акцій: 11 вересня 2004 року в Мадриді, безліч акцій проведено під час військової присутності країн НАТО в Іраку та багато інших. Всі ці акції, враховуючи «терористичну війну», яка сьогодні охопила майже третину світу, можна позначити як диверсійно-терористичні акти.

Таким чином, можна дійти висновку, що ст. 113 «Диверсія», в основному враховує особливості сучасного розвитку нашої держави, для якого характерними є як виникнення нових форм суспільне небезпечної поведінки, так і нові підходи до оцінки рівня небезпечності тих її форм, що вже відомі. У цілому кримінально-правова норма, що передбачає відповідальність за диверсію, відповідає положенням сучасної науки кримінального права та вимогам демократичного суспільства і має своєю метою охороняти інтереси національної безпеки України. Проте деякі положення вимагають додаткової наукової розробки та обґрунтування.

#### *Література:*

1. Емельянов В. П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование. – СПб.: Юрид. центр «Пресс», 2002. – 291с.
2. Власихин В. А. Новый закон США о борьбе с терроризмом и Билль о правах. // США. Канада. Экономика. Политика. Культура. – 2002. – № 4. – С. 25-105.
3. Бантышев А. Ф. Уголовная ответственность за особо опасные преступления против государства (основы квалификации): Монография. – К., 2000. – 313с.
4. Литвак О. М. Держава і злочинність. – К.: Атіка, 2004. – 302с.
5. Тероризм: сучасний стан та міжнародний досвід боротьби / За ред. Л. Ю. Кондрата, Б. В. Романюка. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. – 257с.
6. Белов А. В. и Шилкин А. Д. Диверсия без динамита. Изд. 2-е, переработ. и доп. – М: Политиздат, 1986. – 183с.
7. Крылов Н. Б., Решетов Ю. А. Государственный терроризм – угроза международной безопасности. // Советское государство и право. – 1987. – № 2. – С. 78-84.
8. Боботов С. В., Жигачев И. Ю. Введение в правовую систему США. – М: НОРМА, 1997. – 297с.